

Jan Robert Braat

Met de kristalontvanger

Jan Robert Braat (1946) vertaalde o.a. Ivan Boenin, Andrej Platonov, Marina Tsvetajeva, Lidia Ginzburg, Anatolij Pristavkin, Osip Mandelstam en Joseph Brodsky uit het Russisch. Hij ontving tweemaal de Aleida Schotprijs: in 1983 voor zijn vertaling van het werk van Joeri Trifonov en in 1991, samen met anderen, voor de vertaling van de poëzie van Brodsky.

Met de kristalontvanger

De bedoeling van vertalen lijkt niet ingewikkeld. Je moet een tekst leveren, die de auteur, ware hij de doeltaal als zijn eigen machtig, zelf zou hebben voortgebracht. Veel mag het niet schelen. Je eigen proza moet stroken met de brontekst qua woordkeus, toon, structuur en dragend ritme, en je poëzie bovendien qua klankkleur, muziek, metrum en rijm.

Met evenveel lettergrepen per strofe, bijvoorbeeld, als ooit in het oor van de dichter klonken, want dat zijn vaak weloverwogen, veelbetekenende danspassen in een vaste spanne tijds.

Maar al ken je alle spelregels, je bent achteraf nooit zeker of het je allemaal is gelukt.

Of je blokfluit wel genoeg registers heeft. Je zou het de auteur moeten kunnen vragen, maar die leeft misschien niet meer, is anderszins onbereikbaar of kent geen Nederlands, althans niet zo goed als zijn moedertaal om een betrouwbaar oordeel te kunnen vellen.

Nee, je moet het doen met je eigen wankel inzicht en gevoel. Met je stapel naslagwerken, je geestdrift en je wens om de auteur, die op je schrijftafel geleidelijk een gewaardeerde kennis wordt, een dienst te bewijzen. Het besef dat je niet alleen jezelf plezier doet, maar ook een mogelijke lezer, die zich, dankzij jou, handenwrijvend kan verkneukelen of geroerde kreten kan slaken, komt pas later.

Dat is niet gering: je hebt iets waardevols voor een medemens toegankelijk gemaakt en je bestaat wel degelijk. Je zou eigenlijk alleen teksten naar je hand en hart moeten kunnen vertalen, maar de schoorsteen moet roken, dus die kans krijg je niet altijd.

Vertalen van poëzie, nog net een treetje hoger dan proza, is, als het meezit, wel het mooiste wat je in dit vak kunt meemaken. Als je met gespitse oren de hoge zoemtoon te pakken krijgt die de dichter in zijn vrijwillig gekozen keurslijf tot scheppen dreef, kun je aan de slag.

Vervolgens moet je zorgen dat je niet in je eentje hoeft te zitten knoeien, maar door scherp luisteren assistentie krijgt uit de ruimte. Want die is onontbeerlijk. Ik heb heel wat goed lopende en rijmende dichtregels gemaakt die ronkten waar ze moesten ruisen.

Gelukkig heb ik eens bij toeval meegemaakt hoe het wel moet, jaren geleden, met de vertaling van een gedicht van Joseph Brodsky. Na een poos geconcentreerd rondtasten in een eerste vertaalopzet voelde ik ineens dat de Nederlandse vertaling die ik wilde maken al bestond, ja, in de heldere lucht. Ik moest alleen de wonderbare vangst aandachtig, regel voor regel, binnen zien te halen. Dat deed ik. Heel behoedzaam. En het ging. Ik noteerde woorden waar ik zelf niet zo gauw op zou komen, maar die me wel precies de juiste leken.

De lezer denke vooral niet aan iets spookachtigs met dansende tafels, flakkerende kandelaars of hese stemmen door de muur. Niets van dien aard. De draaggolf was kraakvrij en stabiel. Hoe de verbinding precies tot stand was gekomen

weet ik niet, maar het was een hoogst geruststellende gewaarwording. Het leek wel of de muze, die Brodsky destijds ter zijde had gestaan bij het dichten van ‘Simeons lofzang’, want daarom ging het, aan een vaardige helper opdracht had gegeven gezwind het nog vloeibare gedicht in het hoofd van de dichter uit te schrijven, in de fase vlak voordat het in het Russisch zou uitkristalliseren.

Het resultaat, de volgegriffelde lei met voor stervelingen onbegrijpelijke, maar niet aan een bepaalde mensentaal gebonden tekens was kennelijk angstvallig in een Parnassisch archief bewaard, en toen ik aanschoof om het gedicht te vertalen, was die lei blijkbaar beminnelijk en hulpvaardig tevoorschijn gehaald, om dezelfde vloeibare fase, via een voor mij overigens nog niet ontsloten proces, weer te doen uitkristalliseren, ditmaal in het Nederlands, en in de ruimte los te laten.

Zo stel ik het me ongeveer voor. Ik hoop dat u begrijpt wat ik bedoel. De oproepteknik beheers ik jammer genoeg nog niet volledig. Ik zit als het ware net als vroeger op zolder mijn kristalontvanger af te stemmen, met mijn koptelefoon stijf op mijn oren, op zoek naar die ene zender, met een lange draad van het zolderraam naar de populier in de achtertuin.

Ontvankelijkheid heb je nodig en geduld en je moet je eigenwijze kakel houden. Soms duurt het lang voordat de verbinding tot stand komt. Dan kun je het beste een blokje om gaan, want beweging genereert veel goeds. En soms blijft het doodstil in de lucht. Ik heb blijkbaar nog het een en ander te leren.